سی‌وپنجمین همایش بانکداری اسلامی
۲۵ و ۲۶ شهریور ماه ۱۴۰۴، صص. ۵۰۰-۴۷۵

بررسی معیارهای شفافیت مالی و افشای اطلاعات در نهادهای مالی اسلامی؛ با تأکید بر استانداردهای بین‌المللی (IFSB) و تجارب کشورها

لیلا محرابی[۱]

چکیده

موضوع شفافیت و افشای اطلاعات در بانک‌ها و نظام حکمرانی امروزه یکی از شاخص‌های کلیدی مورد توجه در سطح بین‌المللی است و به سلامت نظام بانکی، جلب اعتماد عمومی، انضباط بازار و بهبود عملکرد بانک‌ها کمک شایانی می‌کند. این امر از طریق ارایه اطلاعات مالی دقیق و به موقع، و افزایش رقابت در بازار بانکی حاصل می‌شود. همچنین، شفافیت نقش مهمی در پیشگیری از بحران‌های بانکی، تسهیل نظارت بر عملکرد بانک‌ها، ایجاد حکمرانی خوب و ثبات اقتصادی کشور دارد. با توجه به اهمیت بالای شفافیت و نظارت بانکی از دیدگاه شرعی و همچنین با وجود نظام مالی اسلامی حاکم بر شبکه بانکی کشور و لزوم تعاملات اقتصادی در سطح بین‌المللی، معرفی استانداردهای مناسب برای شفافیت مالی متناسب با شاخص‌های اسلامی در نظام بانکی کشور، گامی مهم برای ارتقای سلامت و شفافیت بانکی محسوب می‌شود. در این مقاله، ضمن بررسی نقش شفافیت و افشای اطلاعات در نظام بانکی، با استفاده از تجربه کشورهای مختلف و رهنمودهای بین‌المللی همچون بال و هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)، معیارها و شاخص‌های شفافیت و افشاء در نهادهای مالی اسلامی شناسایی و سپس با تحلیل وضعیت ایران، بر مبنای شاخص‌های استاندارد جهانی IFSB به ارایه راهکارهای سیاستی جهت اجرا در نظام بانکی کشور و افزایش ثبات مالی پرداخته شده است که مهم‌ترین آنها عبارتند از: اصلاح قوانین و مقررات همسو با شاخص‌های استاندارد، تقویت ساختارها و ملزومات نظارتی جهت تحقق نظام کامل شفافیت و اجرای شاخص‌ها، ایجاد فرهنگ‌سازی مناسب، پایگاه جامع اطلاعات و همچنین رتبه‌بندی و تشویق بانک‌های شفاف (از لحاظ حاکمیت شرعی و غیره.)

واژه‌های کلیدی: شفافیت در امور مالی، بانکداری اسلامی، استانداردهای بین‌المللی، هیئت خدمات مالی اسلامی
JEL: G21, G28

---

[۱] پژوهشگر پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول) L.mehrabi@mbri.ac.ir

مقدمه

شفافیت در بخش‌های مختلف جهت جلوگیری از فساد و اصلاح روابط اقتصادی و سیاسی از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. هر چه انتشار اطلاعات در جوامع بیشتر و بهتر انجام شود، امکان اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه و ایفای مسئولیت پاسخگویی در مورد تجهیز و تخصیص بهینه منابع بیشتر می‌شود. بنابراین، یکی از الزامات رشد و توسعه اقتصادی در کشور، دسترسی تمام ذی‌نفعان به اطلاعات شفاف است. (یگانه و خیراللهی، ۱۳۸۷)

فعالیت‌های بانکی به‌طور اجتناب‌ناپذیری مستلزم پذیرش ریسک است. هرگونه آسیب عمومی در مورد یک بانک به سرعت به کل نظام بانکی و حتی نظام اقتصادی کشور سرایت می‌کند؛ لذا حفظ اعتماد عمومی به نظام بانکی و جلوگیری از هرگونه نارسایی و بحران در این نظام و جلوگیری از انتقال مشکلات بخش پولی اقتصاد به بخش واقعی آن، از اهداف اصلی نظارت بر بانک‌ها می‌باشد. لذا، نظام بانکی به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های بازارهای مالی، بایستی تحت نظارت و کنترل دقیق قرار گیرد و در این میان، شفافیت به عنوان یکی از ملزومات اصلی شیوه نظارت مبتنی بر ریسک و از عوامل نظارت موثر برای حفظ سلامت در عملکرد و ثبات نظام بانکی، کاهش ریسک سیستماتیک، عدالت و کارایی بازارها به شمار می‌رود.

امروزه، یکی از شاخص‌های کلیدی مورد توجه در سطح بین‌المللی و سازمانی، موضوع شفافیت مالی در نظام بانکی بوده و موضوع آن همواره از دغدغه‌های اصلی مسئولین و مردم است و به عنوان یکی از ارکان اصلی پاسخگویی نظام بانکی به‌شمار می‌رود. لذا مقوله شفافیت بانکی از جمله موضوعاتی است که امروزه در بانک‌ها و نهادهای مالی بسیار مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. این در حالی است که اهمیت بحث شفافیت و نظارت بانکی از منظر اسلام و دیدگاه شرعی و اصل اساسی عدالت بر کسی پوشیده نیست. با توجه به ماهیت بانکداری اسلامی، آنچه در شفافیت ضرورت دارد، اهمیت و توجه به اصول به اصول شریعت است. زیرا هرگونه پنهان‌کاری، تقلب یا تلاش در ارایه اطلاعات نادرست و ناقص، با اصول عدالت و انصاف در شریعت و آنچه که در قرآن کریم ذکر شده، در تضاد است. به عنوان مثال، یکی از ویژگی‌های بانکداری اسلامی لزوم شفافیت قراردادهای بانکی است؛ حقوق و مسئولیت‌های بانک و مشتری باید به‌طور کامل در قرارداد بیان شود و باید هر یک از مشتریان در هر زمان که بخواهد اطلاعات کافی را از قرارداد و حقوق و مسئولیت‌های خود داشته باشد. (موسویان، ۱۳۹۳) در جامعه اسلامی به دولت حق داده شده است که بر تمام فعالیت‌های اقتصادی دولتی و خصوصی نظارت و کنترل داشته باشد و از آنجا که در برخی موارد ناهماهنگی منافع بانک

و جامعه اسلامی، می‌تواند منجر به بحران‌های بانکی و تهدید امنیت جامعه شود، بنابراین بانک‌ها باید از جهت قوانین و ساختار اجرایی و مدیریتی به گونه‌ای طراحی شوند که به‌طور مستمر امکان و قابلیت نظارت و هدایت براساس مصالح اسلام فراهم باشد. (نظرپور و موسویان، ۱۳۹۳)

با این اوصاف، هر چه میزان شفافیت بانک‌ها در یک نظام بانکی بیشتر باشد و عموم جامعه و ذی‌نفعان از اهداف، عملکرد و درجه ریسک‌پذیری آنها اطلاع بیشتری داشته باشند، آن نظام از لحاظ نظارت عمومی بر بانک‌ها در جایگاه مناسب‌تری قرار گرفته و از استحکام، سلامت و ثبات مطلوب‌تری برخوردار خواهد بود. اهمیت موضوع به اندازه‌ای است که کمیته نظارتی بال، موضوع شفافیت را به عنوان یکی از عوامل نظارت موثر برای حفظ سلامت و ثبات نظام بانکی دانسته و به دنبال بهبود سطح مدیریت ریسک، حکمرانی و نیز شفافیت و افشای اطلاعات بانک‌ها است. (کمیته بال، ۲۰۱۵) همچنین، بانک جهانی در خصوص نقش حاکمیت شرکتی فعالیت گسترده‌ای را انجام داده است که موضوع افشا و شفافیت از جمله موارد مهم مورد اشاره این بانک است. (کیکری[1]، ۲۰۱۶) در همین راستا، هیئت خدمات مالی اسلامی[2] (IFSB) به عنوان یک نهاد مکمل برای کمیته بال نیز استانداردهایی را به منظور بررسی میزان شفافیت در عملکرد بانک‌های اسلامی تعیین و منتشر کرده است که یکی از این استانداردها، استاندارد شماره ۴ در سال ۲۰۰۷ است که در سال ۲۰۱۸ تحت عنوان استاندارد شماره ۲۲ مورد بازبینی و تجدید قرار گرفت و می‌توان با استفاده از اصول ارایه شده به بررسی میزان شفافیت و نحوه عملکرد بانک‌ها پرداخت. (IFSB، ۲۰۱۸)

با توجه به نظام مالی اسلامی حاکم بر شبکه بانکی کشور و اهمیت بالای شفافیت از دیدگاه شرعی و همچنین تعارض هرگونه پنهان کاری و تقلب با اصول شریعت، قرآن و اصل اساسی عدالت، وجود عدم شفافیت بانکی می‌تواند زمینه فساد در سایر نهادها و در نتیجه بی‌ثباتی در کل اقتصاد را فراهم نماید. لذا در مقاله حاضر، با توجه به اهمیت موضوع تلاش شده است پس از مروری بر مطالعات انجام‌شده در این حوزه، ضمن بررسی نقش شفافیت و افشای عمومی اطلاعات در نظام بانکی، با استفاده از تجارب کشورهای مختلف، رهنمودها و مقررات کمیته بال و استانداردهای بین‌المللی هیئت خدمات مالی اسلامی، شاخص‌ها و معیارهای شفافیت مالی شناسایی گردد. همچنین به تحلیل وضعیت ایران از لحاظ قوانین و مقررات مربوط به شفافیت و انتشار اطلاعات پرداخته و در نهایت چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی در این حوزه برای افزایش ثبات نظام بانکی کشور ارایه شده است.

---

[1] Kikeri

[2] Islamic Financial Services Board.

مفهوم شفافیت و افشای اطلاعات

شفافیت و افشای اطلاعات، دو مفهوم مرتبط با هم هستند که به طور کلی به ارایه اطلاعات به صورت آشکار، دقیق و به موقع به ذی‌نفعان اشاره دارند. شفافیت به معنای دسترسی به اطلاعات و آگاهی از فعالیت‌ها و تصمیمات یک سازمان یا نهاد است، در حالی که افشای اطلاعات به فرآیند ارایه و به اشتراک گذاشتن این اطلاعات با دیگران اشاره دارد. وجود اطلاعات مالی شفاف و قابل مقایسه یکی از ارکان اصلی پاسخگویی مدیران اجرایی و از نیازهای اساسی تصمیم‌گیران اقتصادی و از ملزومات بی‌بدیل توسعه و رشد اقتصادی در بخش دولتی و خصوصی است. بر مبنای تعریف کمیته نظارتی بال، شفافیت به عنوان یکی از عوامل نظارت مؤثر برای حفظ سلامت و ثبات نظام بانکی معرفی می‌شود. در تعریف کمیته بال از شفافیت، به عنوان افشای اطلاعات قابل اتکا و به‌موقع، به طوری که استفاده‌کنندگان از اطلاعات فوق، قادر به ارزیابی دقیق از وضعیت مالی بانک، فعالیت‌ها، ریسک‌ها و مدیریت ریسک آن باشند، یاد شده است. شفافیت اطلاعاتی باید جامع، مرتبط، به‌موقع، قابل اطمینان و مقایسه‌پذیر باشد. (بازل، ۲۰۱۵)

تعاریف مختلفی برای شفافیت به عنوان ویژگی مطلوب گزارشگری‌های مالی مبتنی بر ذی‌نفعان اطلاعات، اجرای قوانین و مقررات و مبتنی بر پاسخگویی وجود دارد. شفافیت گزارشگری مالی، دسترسی گسترده به اطلاعات مربوطه و قابل اتکاء درباره عملکرد دوره‌ای، وضعیت مالی، فرصت‌های سرمایه‌گذاری، نظارت، ارزش و ریسک نهادهای مالی که از طرف عموم مردم مورد معامله قرار می‌گیرند، تعریف شده است. (سازیلا و همکاران، ۲۰۰۹) در تعریفی دیگر، شفافیت گزارشگری مالی به معنای گزارش‌های مالی است که واقعیت اقتصادی واحد تجاری را به شیوه‌ای که برای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی قابل درک باشند، ارایه دهند. (ماتیو و پلاتیکونوا، ۲۰۲۳). در فرهنگ وبستر، شفافیت، باز بودن یا آشکار بودن مؤسسه‌ها، صداقت و سهولت درک‌پذیری، تعریف شده است. در این تعریف منظور از باز بودن مؤسسه‌ها، دسترسی آسان به عملیات داخل شرکت و منظور از آشکار بودن مؤسسه‌ها وضوح اطلاعات است. وجه اشتراک همه این تعریف‌ها، قابلیت دسترسی به اطلاعات و توانایی برقراری ارتباط و وجود جریان ارسال و دریافت اطلاعات است. (ابراهیمی سالاری، ۱۳۹۳)

پیشینه تحقیق

تاکنون تلاش کمتری برای بررسی شفافیت و کیفیت افشای اطلاعات در بانک‌های اسلامی نسبت به بانکداری متعارف انجام شده است که در ادامه به آنها می‌پردازیم. نجفی علمی (۱۳۹۴) در

گزارشی به بررسی شفافیت بانکی از نگاه بخشنامه بانک مرکزی پرداخته و بررسی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در ایران از لحاظ شاخص‌های مختلف شفافیت نشان می‌دهد که به‌طور کلی شفافیت بانکی که یکی از ملزومات نظارت مردمی بر این نهاد است وضعیت مناسبی ندارد.

عبده تبریزی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای به سنجش شفافیت اطلاعات بانک‌های خصوصی منتخب بر اساس معیار ریسک بر مبنای مدل گارچ چند متغیره و با استفاده از داده‌های ترازنامه‌ای و بازاری ماهانه ۵ بانک به عنوان نماینده بانک‌های خصوصی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد در بعد داده‌های هم‌زمان رابطه ضعیفی بین ارزش در معرض ریسک دفتری و بازاری وجود دارد و تنها ضریب همبستگی بین ارزش در معرض ریسک دفتری و بازاری دو بانک از نظر آماری در سطح ۹۵ درصد اطمینان معنی‌دار می‌باشد.

شیخی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی عوامل بالقوهٔ راهبری شرکتی، افشا و شفافیت مؤثر در ارزیابی کیفیت صورت‌های مالی بانک‌ها به روش دلفی فازی» به این نتایج رسیدند که ۱۲ عامل مربوط به راهبری شرکتی و ۲۲ عامل مربوط به افشا و شفافیت، ازنظر خبرگان حوزهٔ مالی و بانکی در ارزیابی کیفیت صورت‌های مالی بانک‌ها مؤثر بوده و نوع گزارش حسابرس مستقل در طبقهٔ راهبری شرکتی، افشای تسهیلات اعطایی بااهمیت و تعهدات کلان اقتصادی در طبقهٔ افشا و شفافیت بیشترین میزان توافق را داشته است.

عبادی و سرکارراه (۱۴۰۲) در مقاله‌ای به بررسی و رتبه‌بندی شاخص‌های استاندارد شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات صورت‌های مالی در نظام بانکی پرداخته‌اند که به روش میدانی – پیمایشی و توزیع پرسشنامه با به‌کارگیری رویکرد مدل‌سازی تصمیم‌گیری چند معیاره به این نتایج می‌رسند که شاخص‌های افشای اطلاعات صورت‌های مالی، افشای اطلاعات حاکمیت شرکتی و کنترل‌های داخلی و افشای اطلاعات مدیریت ریسک بیشترین میزان اهمیت و شاخص‌های افشای اطلاعات مالی، رویدادهای با اهمیت و افشای اطلاعات حاکمیت شرعی بیشترین تأثیر در اجرا را برخوردارند.

صدیق و رازیا (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «بانکداری اسلامی، افشا، شفافیت و اعتماد سرمایه‌گذاران» به تأثیر اجرای شیوه‌های نوین در شفافیت و افشای اطلاعات بر بانک‌های اسلامی پاکستان پرداخته است. آنها به این نتیجه رسیدند که اتخاذ این شیوه‌ها، شفافیت را تضمین و با کاهش زیان‌های اقتصادی و مالی، سرمایه‌گذاران را قادر می‌سازد تا تصمیمات آگاهانه بگیرند و عدم قطعیت بازار را کاهش دهد.

بن‌عبدالله (۲۰۲۱) در مطالعه خود به بررسی ارتباط میان افشاء، حاکمیت شرعی و عملکرد مالی در ۴۷ بانک اسلامی از ۱۰ کشور فعال منطقه منا با استفاده از روش (GLS)، طی دوره آماری ۲۰۱۲

تا ۲۰۱۹ می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد شفاف‌سازی صورت‌های مالی و حاکمیت شرعی مطلوب (هیئت نظارت شرعی، کمیته حسابرسی، هیئت‌مدیره) ارتباط معنی‌داری با عملکرد بالاتر بانک‌های اسلامی دارند.

کارکردها و ضرورت شفافیت و افشای اطلاعات در نظام بانکی

یکی از کارکردهای مهم شفافیت در حوزه‌های مختلف، مبارزه با فساد و اصلاح روابط اقتصادی و سیاسی می‌باشد. شفافیت با کاهش هزینه‌های معاملاتی و افزایش اعتماد عمومی منجر به بهبود روابط اقتصادی می‌شود. شفافیت در حوزه بانکی یکی از حوزه‌های مهم در شفافیت مالی و اقتصادی محسوب می‌شود، زیرا بانک‌ها از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی هر کشوری به‌شمار می‌روند. یکی از اهداف نظارت بر بانک‌ها، پاسخگویی است و همچنین یکی از عوامل اساسی و محدودکننده پاسخگویی بانک‌ها بحث شفافیت است، زیرا با شفافیت ضعیف و با وجود عوامل دیگر، ریسک دارایی بانک‌ها با ابهام روبرو می‌شود و بدون شفافیت مالی نیز پاسخگویی بانک‌ها به شدت محدود خواهد بود. لذا، شفافیت مناسب علاوه بر استقرار حاکمیت شرکتی مطلوب، منجر به تقویت و تضمین سلامت بانکی و همچنین ایجاد شبکه امن و باثبات پولی در کشور خواهد شد. (اجیفینگر، ۲۰۰۰)

الزام قانونی بانک‌ها به انتشار صحیح اطلاعات، تدوین استانداردهای حسابداری دقیق و شفاف و مطابق با دانش روز و اعمال فرآیند حسابداری و همچنین تدوین و اعمال آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های نظارتی در زمینه‌های گوناگون مالی می‌تواند به عنوان پیش‌نیاز رتبه‌بندی بانک‌ها و مؤسسات مالی محسوب گردد. (فاطمی و همکاران، ۱۳۹۴) در این میان، بررسی‌ها نشان داده است که بانکداری الکترونیکی در گذر زمان موجب افزایش شفافیت بانکی شده است و چالش‌های دستیابی به شفافیت و افشای صحیح اطلاعات را مرتفع نموده است. (صالحی و علی‌پور، ۲۰۱۰)

به‌طور کلی شفافیت را می‌توان به دو بخش شفافیت حکومت برای مردم (از بالا به پایین) و شفافیت فعالیت‌های مردم برای حکومت (از پایین به بالا) تقسیم نمود. علاوه بر این، می‌توان انواع شفافیت را با توجه به رابطه دولت و بخش خصوصی (بازار یا بانک‌ها) طبقه‌بندی کرد. (اسفندیار و روحانی، ۱۳۹۴)

جدول شماره ۱: انواع شفافیت از نظر رابطه دولت و بخش خصوصی

انواع شفافیت با توجه به نوع رابطه	بخش خصوصی (بازار)	دولت
بخش خصوصی (بازار)	شفافیت بازارهای خصوصی (خود نظارتی مردمی)	شفافیت بازارها به منظور سیاستگذاری صحیح توسط دولت (نظارت دولت بر بازارها؛ شفافیت از پایین به بالا)
دولت	پاسخگویی دولت به بخش خصوصی (شفافسازی عملکرد مسئولین؛ شفافیت از بالا به پایین)	شفافیت عملکرد کارکنان دولتی برای دولت (نظارت دولت بر عملکرد مسئولین)

درمجموع، افشای به موقع اطلاعات بانک‌ها می‌تواند منجر به کشف به موقع مسایل و مشکلات بانک‌ها توسط ناظران بانکی و کنترل ریسک‌ها قبل از وقوع بحران گردد. لذا، پرواضح است که دستیابی به بازار مالی کارا و موثر، مستلزم بهبود شفافیت و ایجاد سازوکارهای لازم برای افشای عمومی اطلاعات جهت کمک به فعالان بازار در ارزیابی عملکرد بانک‌ها می‌باشد. در ادامه به تشریح مهم‌ترین کارکردها و ضرورت شفافیت و افشای اطلاعات در نظام بانکی می‌پردازیم.

- ارتقای سلامت نظام بانکی، تضمین ثبات و جلوگیری از ورشکستگی بانک‌ها

تضمین ثبات و سلامت نظام بانکی از مهم‌ترین کارکردهای شفافیت و افشای اطلاعات بوده که باعث افزایش توان اعتباری و جلوگیری از ورشکستگی بانک‌ها می‌شود. شفافیت و افشای اطلاعات مالی بانک‌ها، به ویژه در زمینه ریسک‌ها و عملکرد، به مدیران بانک‌ها کمک می‌کند تا با احتیاط بیشتری عمل کنند و از وقوع بحران‌های بانکی پیشگیری شود. لذا با تقویت شفافیت در نظام بانکداری، احتمال ریسک سیستمی و خروج ناگهانی سپرده توسط سپرده‌گذاران بانکی و در نتیجه سرایت اختلال به سایر بانک‌ها کاهش می‌یابد. (برت و دیگران، ۲۰۱۳)

- پیشگیری از بحران‌های بانکی و جلوگیری از سرایت مشکلات بانکی به کل اقتصاد

با توجه به اهمیت بالای شفافیت از دیدگاه شرعی[۱] و همچنین تعارض هرگونه پنهان‌کاری و تقلب با شرع، قرآن و اصل اساسی عدالت، وجود عدم شفافیت بانکی می‌تواند زمینه فساد در سایر

[۱] پیرو قواعد فقهی نفی غبن و غرر

نهادها و درنتیجه بی‌ثباتی در کل اقتصاد را فراهم نماید. از سوی دیگر، شفافیت در بانک‌ها و افشای اطلاعات درست می‌تواند از وقوع بحران‌های بانکی جلوگیری کند. با ارایه اطلاعات دقیق و به موقع در مورد وضعیت مالی و ریسک‌های بانک‌ها، این امکان فراهم می‌شود تا در صورت بروز مشکلات، اقدامات پیشگیرانه به موقع انجام شود و از گسترش دامنه بحران جلوگیری گردد و در نتیجه منجر به ثبات مالی شود.

- حفظ حقوق و منافع ذی‌نفعان

حمایت از تمامی ذی‌نفعان نظام بانکی از جمله سپرده‌گذاران از مهم‌ترین کارکردهای شفافیت و افشای اطلاعات در نظام بانکی به‌شمار می‌رود. این مسأله از یک جهت به موضوع ورشکستگی بانک‌ها و آسیب‌رسانی به کل نظام بانکی و تمامی سپرده‌گذاران مربوط می شود و از جهت دیگر مرتبط با رفتار صادقانه بانک با مشتری است. انتشار اطلاعات دقیق و به موقع، اعتماد عمومی به بانک‌ها و سیستم بانکی را افزایش می‌دهد و از این طریق، سپرده‌گذاران و سهامداران با اطمینان بیشتری به بانک‌ها اعتماد می‌کنند. لذا وجود قوانین لازم‌الاجرا در زمینه شفافیت و افشای اطلاعات توسط مقام ناظر در جهت حفظ منافع ذی‌نفعان و ایجاد فضای امن برای آنان ضروری است. (زمانی میقان و سرکارراه، ۱۴۰۳)

- مقابله با گسترش و شکل‌گیری فساد

عدم شفافیت و نظارت کافی توسط مقام نظارتی می‌تواند هر کشوری را دچار فساد، رشوه، رانت‌خواری، اختلاس و غیره نماید. گسترش اینگونه مفاسد پولی و بانکی منجر به کاهش سرمایه‌گذاری و تولید فعال در کشور خواهد شد. لذا پیشگیری از ایجاد تخلفات مالی در شبکه بانکی و جلوگیری از گسترش آن از دیگر کارکردهای شفافیت و افشای اطلاعات بانکی به شمار می‌رود. ارتقای سطح شفافیت گزارشگری مالی در نظام بانکی، افشای اطلاعات صحیح از سلامت بانک‌ها و افزایش سطح نظارت بر بانک‌ها، موجب دقت بیشتر بانک‌ها بر کنترل و حسابرسی داخلی، توجه بهتر به مقوله حاکمیت شرکتی در نظام بانکی و در نتیجه جلوگیری از بروز انواع مفاسد پولی و بانکی خواهد شد.

- بهبود عملکرد بانک‌ها، کاهش ریسک و رشد اقتصادی

با افزایش شفافیت، بانک‌ها برای بهبود عملکرد خود و رقابت در بازار، تلاش بیشتری خواهند کرد. این امر می‌تواند به کاهش هزینه‌ها، افزایش بهره‌وری و ارایه خدمات بهتر به مشتریان منجر

شود. همچنین، شفافیت در بانک‌ها، به کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و در نتیجه، کاهش ریسک‌های مرتبط با اعتبارات، سرمایه‌گذاری و سایر فعالیت‌های بانکی کمک می‌کند. از این رو، شفافیت در نظام بانکی، سرمایه‌گذاری را تشویق می‌کند و به تخصیص بهینه منابع در اقتصاد کمک می‌کند که این امر می‌تواند به رشد اقتصادی منجر شود.

- تسهیل نظارت بر بانک‌ها توسط مقام نظارتی

اطلاعات شفاف و به موقع، به نهادهای نظارتی (مانند بانک مرکزی) کمک می‌کند تا عملکرد بانک‌ها را بهتر نظارت کنند و در صورت لزوم، اقدامات لازم را برای حفظ ثبات نظام بانکی انجام دهند.

در نهایت می‌توان گفت شفافیت و افشای اطلاعات، یک ابزار اساسی برای ارتقای سلامت، کارآمدی و پایداری نظام بانکی است و به توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی کمک می‌کند. لذا، نظارت بر شفافیت جهت دستیابی به ثبات و گسترش نظام بانکداری از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد.

معیارهای تأثیرگذار بر شفافیت و افشای اطلاعات بانک‌ها و نهادهای مالی اسلامی براساس رهنمودها و استانداردهای بین‌المللی و تجارب کشورها

شناسایی معیارها و شاخص‌های شفافیت مالی جهت تحقق اهداف حاکمیت شرکتی امری ضروری است. جلوگیری از ضایع‌شدن حقوق ذی‌نفعان یکی از محورهای اساسی حاکمیت شرکتی است که بدون وجود شفافیت و دستیابی به وضعیت و عملکرد بانک و افشای اطلاعات امکان پذیر نمی‌باشد. لذا در این بخش به بررسی معیارهای ارایه شده توسط کمیته نظارتی بال، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی[1] (OECD) و هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) در زمینه شفافیت و افشای اطلاعات حوزه بانکی و بانکداری اسلامی می‌پردازیم.

معیارهای شفافیت مالی و افشای اطلاعات طبق رهنمودهای کمیته بال

با توجه به اهمیت و جایگاه ویژه اطلاعات در فرآیند بهبود شفافیت، کمیته نظارت بانکی بال اقدام به تدوین سندی تحت عنوان «بهبود شفافیت در بانک» نمود که در آن نقش اطلاعات در دستیابی به انضباط مؤثر بازار و نظارت کارآمد بانکی مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. شفافیت عامل استحکام و پایداری حاکمیت شرکتی صحیح و موثر است و در صورت نبود شفافیت، نظارت

[1] Organization of Economic Co-operation and Development

مؤثر بر عملکرد هیئت‌مدیره و هیئت‌عامل از سوی سهامداران، سپرده‌گذاران و سایر ذی‌نفعان و همچنین فعالان بازار، امری دشوار است. (کمیته بال، ۲۰۱۵)

از نظر کمیته بال، بانک‌ها در راستای دستیابی به سطح قابل قبولی از شفافیت باید در شش زمینه برای انتشار عمومی، استانداردهای لازم را به روز، به دقت و به صورت سهل‌الوصول و همراه با جزئیات، برای مشتریان ارایه کنند. حیطه و محتوای اطلاعات تهیه شده در قالب این شش دسته به شرح زیر است که باید متناسب با اندازه و ماهیت عملیات بانک باشد.

جدول شماره ۲: استانداردهای شفافیت کمیته بال

۱- عملکرد و اقدامات مالی	شامل شاخص‌های اساسی کمی در زمینه عملکرد مالی، طبقه‌بندی درآمدها و هزینه‌ها، اطلاعات مربوط به سود و زیان و موضوعات مدیریتی جهت کمک به ارزیابی عملکرد مالی و جریان‌های نقدینگی آتی
۲- وضعیت مالی	شامل سرمایه، قدرت پرداخت بدهی‌ها و نقدینگی، اطلاعات مربوط به ماهیت و مقدار دارایی‌ها، بدهی‌ها، تعهدات، بدهی‌های احتمالی و وجوه سهامداران برای ارزیابی نقدینگی و توان پرداخت بدهی یک بانک و در نهایت قدرت مالی و روندهای مربوط به آن
۳- راهبردها و اقدامات مدیریت ریسک	افشای اطلاعات در حوزه‌های مدیریت ریسک، سیاست کلی و متدلوژی‌ها، شیوه بروز ریسک‌ها، نحوه مدریت و کنترل آن‌ها و بررسی سودمندی ابزارهای مشتقه در مدیریت ریسک و شیوه عملکرد آنها
۴- مقدار منابع در معرض ریسک	افشای در معرض ریسک‌بودن منابع همراه با وضعیت مالی جهت کمک به انعکاس توان مالی و کارایی بانک و امکان ادامه فعالیت در مواقع بحران مالی و همچنین ارزیابی مقدار، زمان بندی و اطمینان از جریان وجوه نقد در آینده
۵- سیاست‌های حسابداری و تجارت اصلی	افشای خط‌مشی‌های عمده حسابداری به‌عنوان مبنای تهیه گزارش‌های مالی جهت کمک به ارزیابی وضعیت و عملکرد گزارش‌شده بانک‌ها توسط کاربران
۶- اطلاعات حاکمیت شرکتی و مدیریتی	افشای اطلاعات در مورد ساختار اصلی سازمانی، مدیریت ارشد و ساختار هیأت‌مدیره جهت کمک به ارزیابی نحوه عملکرد احتمالی یک مؤسسه در مواقع بحرانی و عکس‌العمل آن‌ها به تغییرات محیط اقتصادی و رقابتی

معیارهای شفافیت مالی و افشای اطلاعات طبق دستورالعمل (OECD)

سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) در سال ۲۰۰۴ دستورالعملی برای حاکمیت شرکتی را تدوین و آن را در سال ۲۰۰۶ مورد بازنگری قرار داده است. در بند ۵ این اصول به موضوع افشا و شفافیت اشاره دارد و در چارچوب حاکمیت شرکتی، بایستی در مورد افشای دقیق و به موقع همه موارد با اهمیت شرکت‌ها (وضعیت مالی، عملکرد، مالکیت و اداره شرکت) اطمینان ایجاد کند. (OECD، ۲۰۰۴)

معیارهای شفافیت مالی و افشای اطلاعات طبق استانداردهای (IFSB)

هیئت خدمات مالی اسلامی[1] (IFSB) یک نهاد بین‌المللی است که استانداردهایی را براساس موازین شریعت اسلام به‌منظور تقویت سلامت و ثبات صنعت خدمات مالی اسلامی تهیه و منتشر می‌کند. این مجموعه استانداردها که جنبه ارشادی دارند در حوزه بانکداری، بازارهای مالی و بیمه مبتنی بر موازین و اصول شریعت اسلام جهت استفاده مؤسسات فعال در صنعت خدمات مالی اسلامی تهیه می‌شود. این نهاد به دنبال ایجاد سلامت و ثبات صنعت خدمات مالی اسلامی شامل بانک، بازار سرمایه و بیمه می‌باشد و هدف اصلی آن معرفی استانداردهای جدید و یا تطبیق با استانداردهای موجود بین‌المللی و سازگار با شریعت است. هیئت خدمات مالی اسلامی در تاریخ سوم نوامبر سال ۲۰۰۲ میلادی به صورت رسمی تأسیس و در دهم مارس سال ۲۰۰۳ میلادی فعالیت خود را آغاز نمود.

مجموعه فعالیت‌های هیئت خدمات مالی اسلامی در قالب ۳۲ استاندارد، ۵ یادداشت فنی و ۱۰ مورد رهنمودهای مالی اسلامی ارایه شده است. (IFSB، ۲۰۲۵) با توجه به اهمیت شفافیت و افشای اطلاعات، هیئت خدمات مالی اسلامی در سال ۲۰۰۷، به‌طور خاص استاندارد «افشای اطلاعات برای بهبود شفافیت و نظم بازار برای IIFS» را بر مبنای اصول و استانداردهای شفافیت و حاکمیت شرکتی کمیته نظارتی بال و با هدف ارایه مجموعه‌ای از اصول و تکنیک‌های مهم در ایجاد شفافیت نهادهای مالی اسلامی با تأکید بر دستیابی به شفافیت و ارتقای نظم بازار منتشر نموده است. همچنین در این استاندارد تلاش شده است ویژگی‌های خاص نهادهای مالی اسلامی نیز دیده شود که در ۷ بخش تهیه شده است. (IFSB، ۲۰۰۷) این دستورالعمل در سال ۲۰۱۸ توسط هیئت مذکور مورد بازبینی و تجدیدنظر قرار گرفته و تحت استاندارد شماره ۲۲ در قالب ۱۰ بخش، تهیه و ابلاغ گردید که مهم‌ترین آن‌ها شامل موارد ذیل است: (IFSB، ۲۰۱۸)

[1] Islamic Financial Services Board

جدول شماره ۳: شاخص‌ها و معیارهای استاندارد شفافیت و افشای اطلاعات طبق دستورالعمل (IFSB)

ملاحظات عمومی	مشخص‌نمودن اهداف و تعیین مجموعه‌ای از اصول و شاخص‌های کلیدی برای افشا و افزایش شفافیت گزارشگری‌های نهادهای مالی اسلامی با هدف دستیابی به شفافیت و ترویج نظارت بر بازار (انضباط مؤثر)
اصول افشای مالی و افشای ریسک	تصویب روش گزارشگری شفافیت نهادهای مالی اسلامی توسط هیئت‌مدیره تعیین نحوه افشاء اطلاعات و کنترل‌های داخلی بر فرآیند افشاء تدوین فرآیندی برای ارزیابی مناسب‌بودن افشای اطلاعات (اعتبارسنجی و زمان بندی گزارش‌دهی) افشای اطلاعات مالی متناسب و سازگار با ارزیابی ریسک و اهداف مدیریت ریسک، سیاست‌ها و خط مشی‌های نهاد مالی اسلامی قرارگیری اطلاعات مالی بانک همچون ساختار سرمایه کل، Tier 1، میزان ذخایر احتیاطی، کفایت سرمایه، صورت سود و زیان، دارایی‌ها و تسهیلات پرداختی در قالب عقود اسلامی موزون به ریسک، اطلاعات مربوط به الزامات کفایت سرمایه، تعیین وزن دارایی‌ها، تعدیلات مربوط به الزامات سرمایه و غیره برای گزارشگری مالی در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی نهاد مربوطه
ارتباط بین صورت‌های مالی و ریسک‌های نظارتی	ایجاد اطمینان از همسویی و ارتباطی مناسب میان ارقام موجود در ترازنامه که در صورت‌های مالی منتشر شده و ارقام افشاء شده طبق الگوی موردنظر استاندارد توسط نهادهای مالی اسلامی (IIFS) با استفاده از یک رویکرد سه مرحله‌ای
اصول افشاء برای دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری (IAH)	افشاء واضح اطلاعات در مورد سیاست‌ها، رویه‌ها، طراحی محصول و مبانی تخصیص سود و تفاوت بین سپرده‌های سرمایه‌گذاری محدود و نامحدود، نرخ بازده و ریسک مربوط به سپرده‌ها شفافیت و افشاء سیاست‌های نهاد مالی اسلامی در زمینه حفظ ذخایر مناسب برای بازده سپرده‌های سرمایه‌گذاری و مدیریت ریسک‌های سپرده‌ها
مدیریت ریسک، مواجهه با ریسک و مدیریت آن	شفافیت و افشای اطلاعات لازم در جهت سیاست‌ها و شیوه‌های ارزیابی، کاهش و مدیریت چندین ریسک اصلی تأمین مالی همچون ریسک اعتباری، ریسک سرمایه‌گذاری سهام، ریسک نقدینگی، ریسک نرخ بازدهی، ریسک بازار و ریسک عملیاتی جهت ارزیابی مناسب نهادهای مالی اسلامی
توقیف دارایی‌ها (تعهد دارایی‌ها)	الزام به افشای اطلاعات مربوط به تفکیک دارایی‌های توقیف شده و توقیف نشده (رهنی) در ترازنامه توسط بانک‌ها به‌منظور شفاف‌سازی وضعیت دارایی‌های بانک در صورت ورشکستگی برای طلبکاران
اصول افشای حاکمیت عمومی و حاکمیت شرعی	ارایه اطلاعات در مورد ساختار، فرآیندها و عملکرد چنین حاکمیتی در مؤسسات جهت اطمینان از شفافیت در مورد انطباق شریعت در نهادهای مالی اسلامی الزام به افشای اطلاعات مناسب در حوزه رویکرد حاکمیت عمومی، حقوق صاحبان حساب‌های سرمایه‌گذاری، انطباق قوانین و اصول شریعت و شفافیت گزارش مالی در رابطه با حساب‌های سرمایه‌گذاری

(ادامه) جدول شماره ۳: شاخص‌ها و معیارهای استاندارد شفافیت و افشای اطلاعات طبق دستورالعمل (IFSB)

شیوه فعالیت گیشه‌ها/باجه‌های اسلامی در نهادهای مالی	ارایه تمامی الزامات شفافیت و مجموعه کامل صورت‌های مالی با یادداشت‌های توضیحی همراه، برای گیشه‌های اسلامی به عنوان بخشی از یادداشت‌های صورت‌های مالی نهادهای مالی متعارف الزام به افشاء اطلاعات توسط مؤسسات در مورد سازوکار مناسب برای ارایه نظارت بر فعالیت‌های گیشه‌های اسلامی
حمایت از مصرف‌کننده	الزام به ارایه اطلاعات به‌موقع به مشتریان در مورد هرگونه سپرده‌گذاری، سرمایه‌گذاری یا محصولات تأمین مالی منطبق با شریعت مربوط به مشتریان، از جمله حساب‌های سرمایه‌گذاری مشارکت در سود، از طریق یک رسانه مناسب با دسترسی راحت و زبانی قابل فهم، واضح و جامع افشای اطلاعات در حوزه حمایت از مصرف‌کننده مشتمل بر مهمترین اطلاعات مربوط به محصولات، شرایط و ضوابط، میانجی‌گری و رسیدگی به شکایات و همچنین هزینه‌های استفاده، کارمزدها و کمیسیون‌ها. (جزییات این افشاگری‌ها ممکن است از محصولی به محصول دیگر متفاوت باشد) ارایه بیمه سپرده جهت حمایت از سپرده‌های مشتریان در صورت ورشکستگی بانک
تأثیر اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی افشاگری‌ها	الزام نهادهای مالی اسلامی به افشاء اطلاعات مناسب در خصوص ابتکارات و سیاست‌های خود جهت اطمینان از اینکه فعالیت‌هایشان تأثیر مثبتی بر جامعه، اقتصاد و محیط زیست دارد. افشاها باید شامل چگونگی ادغام این ابتکارات و سیاست‌ها در فعالیت‌های روزمره آنها، از جمله شیوه‌های تأمین مالی و سرمایه‌گذاری، و همچنین هرگونه تلاشی که مؤسسات مالی اسلامی (IIFS) در طول سال از نظر مشارکت ذینفعان انجام داده‌اند، باشد.

منبع: هیئت خدمات مالی اسلامی، ۲۰۱۸.

وضعیت کشورهای مختلف در حوزه شفافیت و افشای اطلاعات

در کشورهای مختلف، بحث شفافیت به‌عنوان یکی از زیرمحورهای نظارت در نظام بانکی شناخته می‌شود. با این‌حال، در مواردی بنابر ضرورت و اهمیت موضوع، قانون یا بخشنامه‌هایی به‌صورت مستقل با عنوان شفافیت، توسط کشورها ارایه می‌گردد. قوانین گسترده و زیادی در ارتباط با شفافیت وجود دارد. برای مثال تنها در سال ۲۰۱۴، هشت قانون توسط کنگره و دوازده قانون در دو مجلس نمایندگان و سنای آمریکا طرح و تصویب شد که به نوعی به حوزه شفافیت مرتبط هستند. در بخش‌های بانکی، نهادهای بین‌المللی مختلفی همانند کمیته بال در نظارت بانکی، وزرای مالی G7، صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، به‌منظور اقدامات مربوط به شفافیت و حسابداری تلاش می‌کنند. (نجفی علمی، ۱۳۹۴) در جدول ذیل اقدامات انجام شده توسط برخی کشورها آورده شده است.

جدول شماره ۴: تجربه کشورهای مختلف در حوزه شفافیت و افشای اطلاعات

مالزی	در مالزی، تأکید بیشتری بر شفافیت و افشا بخش بانکداری، به‌ویژه از طریق سیاست‌ها و دستورالعمل‌های صادر شده توسط بانک نگارا مالزی[1] (BNM)، وجود دارد. در سال ۲۰۰۳، بانک نگارا مالزی دستورالعملی در مورد افشای اطلاعات ویژه بانک‌های اسلامی (GP8-i) ارایه کرد. اهداف این دستورالعمل، در کنار سایر دستورالعمل‌ها، تضمین افشای اطلاعات منسجم و فراهم کردن مبنایی برای تهیه صورت‌های مالی (نحوه ارایه و افشای آن، تعیین کیفیت اطلاعات دریافتی توسط ذینفعان، به ویژه سهامداران، سپرده‌گذاران و سایر کاربران) در گزارش سالانه بانک‌های اسلامی است. علاوه‌بر (GP8i)، معیارهای متعددی مانند بیانیه انطباق با شریعت، (FRSi-1) و (AAOIFI) برای مدیریت و بهبود کیفیت افشای اطلاعات گزارش سالانه بانک‌های اسلامی در نظر گرفته شده‌اند. (عبدالمجید، ۲۰۰۸) همچنین، بانک مرکزی مالزی (BNM) در سال ۲۰۱۶، دستورالعملی را برای رعایت الزامات حاکمیتی در قالب ۷ بخش منتشر نموده است که در بخش ششم آن بر شفافیت و افشای اطلاعات مالی تأکید شده است. همچنین اخیراً (سال ۲۰۲۴) یک سند سیاستی در مورد شفافیت و افشای محصولات منتشر کرده است که هدف آن اطمینان از تصمیم‌گیری آگاهانه مصرف‌کنندگان در امور مالی است. این مجموعه، شامل استانداردهای افشای پیشرفته برای محصولات مالی خرد است و ارایه‌دهندگان خدمات مالی را ملزم می‌کند تا در مورد ویژگی‌ها، ریسک‌ها و هزینه‌های محصول شفاف‌تر عمل نمایند.
قطر	مقام نظارتی مرکز مالی قطر[2]، در سال ۲۰۰۷ با هدف ایجاد ثبات مالی و کاهش ریسک سیستماتیک، افزایش شفافیت و کارآیی در بازارهای مالی تأسیس شد. همچنین مقام بازارهای مالی قطر[3]، نیز از سال ۲۰۰۵، مسئولیت سلامت و شفافیت بازار را برعهده دارد
انگلستان	مقام خدمات مالی[4] (FSA) در انگلستان به عنوان یک نهاد نظارتی مستقل، مسئولیت نظارت بر رفتار شرکت‌های مالی و مؤسسات مالی در انگلستان را بر عهده دارد. این نهاد به منظور افزایش شفافیت، تحت قانونی که برای مبارزه با سوءاستفاده از بازار طراحی شده است، از افشای اطلاعات در مورد مؤسسات مالی و آگاه نمودن استفاده‌کنندگان به منظور کاهش ریسک‌های شناسایی شده و جلوگیری از به وقوع پیوستن آن‌ها استفاده می‌نماید.

[1] Bank Negara Malaysia
[2] Qatar Financial Centre Regulatory Authority (QFCRA)
[3] Qatar Financial Markets Authority (QFMA)
[4] Financial Services Authority

(ادامه) جدول شماره ۴: تجربه کشورهای مختلف در حوزه شفافیت و افشای اطلاعات

ایتالیا	قانون حفاظت از پس‌انداز و نظارت بازار مالی برای تقویت کنترل‌های داخلی و عمومی و برای افزایش شفافیت بازارها و افزایش کیفیت اطلاعات مالی در سال ۲۰۰۵، معرفی گردید. همچنین کمیته بورس سهام[1]، مرجع مسئول برای نظارت بر بازارهای مالی است که وظایف آن به‌شرح زیر است: – شفافیت و بازنگری در اقدامات تجاری فعالان بازارهای مالی، –افشای کامل و دقیق اطلاعات شرکت‌های مربوطه برای اشخاص سرمایه‌گذار، – دقیق بودن آیین‌نامه‌های مرتبط با سهم و امنیت سرمایه‌گذاری اشخاص، – نظارت توسط اشخاص حسابرس
مکزیک	قانون شفافیت و خدمات مالی در سال ۲۰۱۴ تصویب و در سال ۲۰۰۷، اصلاح و بازبینی شد. این قانون به مقامات پولی اختیار نظارت بر مسائل خاص مرتبط با خدمات بانکی و حفاظت از مشتریان را در مواردی نظیر قراردادها، اظهارات بانک‌ها، دریافتی‌ها، تبلیغات، افشای نرخ‌های درصدی سالیانه و پرداخت‌های بانکی را می‌دهد.
برزیل	فدراسیون بانک‌های برزیل[2] دارای اجزای خود نظارتی است که شامل قوانین شفافیت، رقابت سالم و ایجاد اطمینان می‌باشد.
اسپانیا	کمیته مبادله و اوراق بهادار ملی[3] با هدف تضمین شفافیت بازارهای مالی اسپانیا و حفاظت از سرمایه‌گذاران تشکیل شده است.
سوئیس	حیطه نظارتی در موارد حاکمیت شرکتی، شفافیت و حمایت از مصرف‌کننده تحت «قانون نظارت بیمه‌ای[4] (ISA)» سال ۲۰۰۶ در کشور سوئیس، گسترش پیدا کرده است. همچنین، کمیته بانکداری فدرال سوئیس[5] به عنوان یک نهاد مستقل، نظارت مستمر بر بانک‌ها و سایر مؤسسات مالی، اطمینان از عملکرد صحیح آن‌ها، شفافیت بازارهای مالی و حمایت از سهامداران را بر عهده دارد.
استرالیا	کمیته اوراق بهادار و سرمایه‌گذاری استرالیا (ASIC)[6]، بزرگترین مرجع نظارتی در استرالیا برای شرکت‌ها، بازارها، خدمات مالی و اعتبار مصرف‌کننده است. این مرجع تحت قوانین خدمات مالی برای تسهیل است و تنظیم و اجرای قوانین مالی استرالیا را اختیار دارد. از ابتکارات این کمیته، بهبود مقررات با هدف دستیابی به شفافیت بیشتر در قوانین و کاهش بار از دوش کسب و کارها است.

[1] Stock Exchange Commission
[2] Brazilian Federation of Banks
[3] National Securities and Exchange Commission (CNMV)
[4] Insurance Supervision Act
[5] Swiss Federal Banking Commission (SFBC)
[6] Australian Securities and Investments Commission

(ادامه) جدول شماره ۴: تجربه کشورهای مختلف در حوزه شفافیت و افشای اطلاعات

آمریکا	قانون ساربنز–اکسلی[1] در سال ۲۰۰۲ در آمریکا به تصویب رسید. هدف اصلی این قانون، جلوگیری از تقلب و فساد مالی در شرکت‌های سهامی عام و افزایش شفافیت و اعتماد سرمایه‌گذاران به بازارهای مالی بود. این قانون پس از رسوایی‌های مالی شرکت‌هایی مانند انرون و ورلدکام[2] تصویب شد تا از تکرار چنین رویدادهایی جلوگیری شود. طبق این قانون، شرکت‌ها ملزم به افشای اطلاعات مالی دقیق و به موقع هستند و باید صحت این اطلاعات را توسط مدیران ارشد خود تأیید کنند. همچنین کارگروه رئیس جمهور در بازارهای مالی (PWG)[3] بیانیه‌ای مشتمل بر ۴۰ توصیه برای بهبود شفافیت و افشای بازار، آگاهی از ریسک و مدیریت ریسک، سیاست‌های سرمایه‌ای و نظارتی، شیوه‌های مربوط به و استفاده از رتبه‌بندی اعتباری، و زیرساخت‌های بازار برای محصولات مشتقه فرابورس منتشر نموده است.

منبع: Group of Thirty, 2008، بانک مرکزی مالزی، ۲۰۱۶ و ۲۰۲۴.

وضعیت نظام بانکی ایران از لحاظ شفافیت و افشای عمومی

قوانین و مقررات مختلف و متعددی مرتبط با حوزه شفافیت در نظام بانکی کشور تدوین و ابلاغ شده است که در ادامه به ارایه برخی از این قوانین بالادستی و مقررات جاری می‌پردازیم.

قوانین بالادستی	
قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا.	**ماده (۴۴):** دولت موظف است، به‌منظور استقرار جامعه اطلاعاتی و تضمین دسترسی گسترده امن و ارزان شهروندان به اطلاعات مورد نیاز اقدام‌های ذیل را به‌عمل آورد: **الف**- حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید و عرضه انواع محتوی و اطلاعات به زبان فارسی در محیط رایانه‌ای با تکیه بر توان بخش خصوصی و تعاونی. **ب**- اتخاذ تدابیر لازم به‌منظور کسب سهم مناسب از بازار اطلاعات و ارتباطات بین‌المللی، استفاده از فرصت منطقه‌ای ارتباطی ایران از طریق توسعه مراکز اطلاعاتی اینترنتی ملی و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی با تکیه بر منابع و توان بخش‌های خصوصی و تعاونی و جلب مشارکت بین‌المللی. **ج**- تهیه و تصویب سند راهبردی برقراری امنیت در فضای تولید و تبادل اطلاعات کشور در حیطه‌ای رایانه‌ای حداکثر تا پایان سال اول برنامه چهارم.

[1] Sarbanes-Oxley Act
[2] WorldCom and Enron
[3] President's Working Group on Financial Markets (PWG)

قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا.	**ماده (۹۰):** کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و دستگاه‌های اجرایی مذکور در این ماده موظفند اطلاعات و آمار مورد درخواست بانک مرکزی را در اختیار آن بانک قرار دهند. **ماده (۹۷) بند «د»:** شورای پول و اعتبار موظف است طی سال‌های برنامه موارد زیر را انجام دهد: افزایش شفافیت و رقابت سالم در ارایه خدمات بانکی در جهت کاهش هزینه خدمات بانکی از طرق ذیل: – الزام بانک‌ها به رعایت استانداردهای تعیین‌شده توسط بانک مرکزی در ارایه گزارش‌های مالی و بهبود نسبت شاخص کفایت سرمایه و اطلاع‌رسانی مبادلات مشکوک به بانک مرکزی؛ – راه‌اندازی سامانه نظارتی قوی جهت شناسایی فعالیت‌های نامتعارف بانک‌ها هنگام دستکاری نرخ های سود سپرده‌ها و تسهیلات به روش‌های خاص.
قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا.ا.	**بخش ۳، ماده (۱۰):** گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) با مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی و خارجی و افزایش سهم مؤثر بازار سرمایه در جهت توسعه سرمایه‌گذاری و ثبات و پایداری و کاهش ریسک‌پذیری فعالیت‌های تجاری و اقتصادی کشور با تأکید بر ارتقای شفافیت و سلامت نظام مالی. **ماده (۱۴):** اعمال نظارت کامل و فراگیر بانک مرکزی بر بازار و مؤسسات پولی، بانکی و اعتباری و ساماندهی مؤسسات و بازارهای غیر متشکل پولی و مالی در جهت ارتقای شفافیت و سلامت و کاهش نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات
قانون برنامه هفتم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	**ماده (۸) بند «ب»:** شفافیت فعالیت مؤسسات اعتباری، اصلاح ترازنامه آنها و گسترش اشراف اطلاعاتی بانک مرکزی بر شبکه بانکی کشور از طریق راه‌اندازی سامانه «املاک و مستغلات شبکه بانکی» و سامانه «سهامداری شبکه بانکی» و الزام کلیه مؤسسات اعتباری به ثبت دارایی و اطلاعات مورد نیاز. **ماده (۹):** اعمال نظارت کامل و فراگیر بانک مرکزی بر مؤسسات اعتباری، ساماندهی مؤسسات و بازارهای غیرمتشکل پولی و ارتقای شفافیت و سلامت و کاهش نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات

در راستای مسأله شفافیت، علاوه بر قوانین بالادستی، برخی از مهم‌ترین قوانین و مقررات جاری در حوزه پولی و بانکی به‌شرح زیر ارایه شده است:

- **قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار،** مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶ و توجه ویژه به بحث شفافیت در چندین ماده از این قانون:

- مصوبات شورای پول و اعتبار

«ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری» مصوب یک‌هزار و یک‌صد و هشتاد و دومین جلسه مورخ ۱۳۹۳/۰۴/۲۴ شورای پول و اعتبار با هدف ارتقای شفافیت، تحقق نظم بازار به عنوان یکی از ارکان و الزامات توافقنامه سرمایه‌ای بال ۲ و۳ و همچنین فراهم کردن امکان نظارت عموم بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری.

ماده ۶۰ «دستورالعمل ناظر بر ضمانتنامه بانکی (ریالی)» مصوب یک‌هزار و دویست و سی نهمین جلسه مورخ ۰۷/۲۵/ ۱۳۹۶، شورای پول و اعتبار.

«دستورالعمل نحوه تشخیص و حذف مطالبات غیرقابل وصول از دفاتر مؤسسه اعتباری و افشای آن در صورت‌های مالی» مصوب ۱۳۹۰/۱۲/۱۶ شورای پول و اعتبار.

«دستورالعمل نحوه محاسبه و تقسیم سود مشاع (ریالی)» مصوب ۱۳۹۴/۰۳/۲۰ بانک مرکزی در راستای حفظ منافع و حقوق سپرده‌گذاران و شفاف‌سازی فرآیند تقسیم سود طبق ضوابط بانکداری بدون ربا (بهره)

- قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات

هیئت‌وزیران در جلسه ۱۳۹۳/۰۸/۲۱ به استناد ماده (۲۳) قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۸مجلس شورای اسلامی، آیین‌نامه اجرایی قانون یاد شده را تصویب کرده است.

در این میان، بانک مرکزی، پیرو بخشنامه شماره ۰۲/۵۹۷۹۱ مورخ ۱۴۰۲/۰۳/۱۷، پیرامون قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و نیز قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد، «قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» مصوب ۱۳۸۸مجلس شورای اسلامی، حق دسترسی مردم به اطلاعاتی که شخصی و محرمانه نیست را مجاز دانسته که از جمله این اطلاعات می‌توان به اطلاعات مربوط به عملکرد شبکه بانکی کشور، سیاست‌های مالی، تسهیلات، بخشنامه‌ها و ... اشاره نمود.

- مصوبه ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی

ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی در ۱۲۸ امین جلسه خود در سوم آذرماه ۱۳۹۳ به استناد مواد ۲۷ و ۳۲ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مبارزه با فساد (مصوب ۱۳۹۰ مجمع تشخیص مصلحت نظام) و در اجرای ماده (۱۹) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی رهبر معظم انقلاب، مبنی بر شفاف‌سازی اقتصاد، سالم‌سازی فضای آن و پیشگیری از اقدامات و فعالیت‌ها و زمینه‌های

فسادزا و به‌منظور تأمین الزامات توسعه فناوری اطلاعات و تکمیل سامانه‌های الکترونیکی در شبکه بانکی کشور، «ضوابط نحوه ایجاد و تکمیل سامانه‌های الکترونیکی در شبکه بانکی» را مصوب کرد. بر این اساس، بانک مرکزی مکلف شده است تا پایان سال ۱۳۹۳ منظومه سامانه‌های اطلاعاتی نظام بانکی[۱] را ایجاد و بهره‌برداری نماید و امکان اتصال امن و سیستمی سایر دستگاه‌های اجرایی را به این سامانه‌ها فراهم آورد. به‌گونه‌ای از ابتدای تیرماه ۱۳۹۴ هرگونه فرآیند دستور، درخواست و یا استعلام به‌صورت الکترونیکی انجام شود. (ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، ۱۳۹۳)

- قانون پولی و بانکی کشور و سایر موارد قانونی

ماده (۷۷) قانون مصوب سال ۱۳۹۹ در مورد آگهی و انتشار عموم ترازنامه بانک‌ها طبق نمونه مصوب شورای پول و اعتبار

ماده (۵) قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارآیی بانک‌ها، مصوب سال ۱۳۸۶ به منظور ایجاد و به کارگیری نهادهای جدید مالی از قبیل بانک جامع اطلاعات، رتبه‌بندی و اعتبارسنجی مشتریان، گروه‌های مشاور مالی و سرمایه‌گذاری غیردولتی، ساماندهی مطالبات معوق، مؤسسات تضمین اعتبار.

ماده (۱۱) قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور جهت اطلاع‌رسانی و آگاهی بخشی عمومی از طریق رسانه‌های عمومی با رعایت قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۰۴/۱۲.

بند (۱۹) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در زمینه افزایش شفافیت در اقتصاد و نظام پولی و بانکی کشور.

تصویب قانون شفافیت ساختار (یا عملکرد) و اطلاعات مالی شرکت‌ها و بنگاه‌های دولتی و یا قانون افشای اطلاعات بنگاه‌های اقتصادی، توسط مجلس شورای اسلامی با اصلاح ماده (۶) قانون اصلاح مواد (۱)، (۶) و (۷) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی مصوب ۱۳۹۳/۰۴/۰۱ مبنی بر لزوم افشای اطلاعات بنگاه‌های اقتصادی کشور.

---

[۱] سامانه نظام هویت‌سنجی الکترونیک بانکی (نهاب)، سامانه پیام‌رسانی الکترونیک مالی (سپام)، سامانه صدور یکپارچه الکترونیک دسته چک (صیاد)، سامانه چک و اسناد وصولی کاغذی (چکاوک)، سامانه یکپارچه مدیریت اوراق بانکی (سیما)، سامانه پرداخت الکترونیک سیار (سپاس)، نوین سامانه یکپارچه بانک مرکزی (نسیم)، سامانه جامع تسهیلات، سامانه یکپارچه استعلامات مالی(سیام.) شفافیت در نظام بانکی

مقایسه ایران با شاخص‌های استاندارد جهانی از لحاظ شفافیت و افشای عمومی

نظارت بر بانک‌ها در راستای افزایش شفافیت و افشای اطلاعات نقش مهمی در ایجاد ثبات و سلامت مالی ایفا می‌نماید. بخش قابل ملاحظه‌ای از نقش نظارتی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بر وضعیت و عملکرد مالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از طریق حسابرسان مستقل به عنوان یکی از ارکان نظارتی و بازوی اجرایی بانک مرکزی محقق می‌شود، لذا کیفیت رسیدگی‌ها و گزارش‌های حسابرسی و بازرسی قانونی نقش مهمی را در شفافیت مالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ایفا می‌کند. علاوه بر این، اصلاح گزارشگری مالی و انطباق نظام افشای اطلاعات بانک‌ها بر مبنای استانداردهای جهانی و بین‌المللی می‌تواند زمینه ورود به عرصه‌های مالی و اقتصادی جهانی و همکاری با بانک‌های بین‌المللی را فراهم نماید. لذا اجرای صحیح استانداردهای شفافیت و افشای اطلاعات جهت دستیابی به سلامت نظام بانکی و توسعه اقتصادی از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد.

همان‌طور که ذکر شد، قوانین و مقررات متعددی مرتبط با حوزه شفافیت در نظام بانکی کشور تدوین و ابلاغ شده است. همچنین، بانک مرکزی با هدف افزایش شفافیت وضعیت عملکردی مؤسسات اعتباری و یکسان نمودن رویه انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری «ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری» را در سال ۱۳۹۳ تصویب نمود. با توجه به نظام بانکداری بدون ربا در ایران، عمده شاخص‌های منتشرشده توسط هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB) و کمیته بال در دستورالعمل بانک مرکزی دیده شده است. طبق ضوابط این بخشنامه، کلیه اطلاعات قابل انتشار بایستی در قالب چهار بخش صورت‌های مالی، مدیریت ریسک، حاکمیت شرکتی و کنترل داخلی و انتشار اطلاعات مربوط به رویدادهای با اهمیت، در پایگاه اطلاع‌رسانی آن بانک یا مؤسسه اعتباری در مقاطع زمانی مشخص، قرار گیرد.

بخشنامه مذکور در نظام بانکی کشور اگر چه از نظر چارچوب استانداردهای جهانی قابل قبول است اما در مقایسه با استانداردهای کمیته بال و (IFSB) با کاستی‌ها و ضعف‌هایی روبرو است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

- شفافیت هم برای بانک‌های دولتی و هم بانک‌های غیردولتی لازم‌الاجراست. این در حالی است که بخشنامه مذکور تنها در مورد بانک‌های خصوصی و مؤسسه اعتباری الزام کرده است و بانک‌های دولتی و مؤسسات مختلف دیگر در این بخشنامه دیده نمی‌شوند. اگر چه بانک‌های دولتی از سال ۱۳۹۷ ملزم به افشا شدند اما تا سال ۱۴۰۰، از این عمل سرباز می‌زدند و نظارت خاصی بر این رویه وجود ندارد.

- سطح‌بندی مشخصی از لحاظ شفافیت در میان بانک‌ها وجود ندارد. طبقه‌بندی افشاء اطلاعات در بانک‌های بورسی و غیربورسی و همچنین به افشاء اطلاعات از لحاظ اقتضائات احتیاطی و بانکداری اسلامی اشاره‌ای نشده است.
- استاندارد مشخصی برای گزارشگری مالی و یا شفافیت مالی جهت تسهیل در مقایسه وجود ندارد.
- در مقایسه با استانداردهای بین‌المللی، در این بخشنامه برخی شاخص‌ها نادیده گرفته شده است. به‌عنوان نمونه در بخش مربوط به انتشار مدیریت ریسک (با توجه به ماهیت بانکداری بدون ربا)، افشای اطلاعات در مورد ریسک نرخ بازدهی قراردادهای تأمین مالی شرعی و یا منابع دیگر و نحوه مدیریت آن، ریسک‌های نظارتی، ریسک تجاری و غیره بیان نشده است.
- در بخشنامه مذکور، مباحث مربوط به ریسک شریعت و انطباق با شریعت با توجه به نظام بانکداری بدون ربا در ایران، چندان توجه‌ای نشده است.
- حاکمیت شرعی و شفافیت گزارش‌های مالی از لحاظ انطباق با قوانین و اصول شریعت به‌عنوان یکی از ویژگی‌های خاص بانکداری بدون ربا در بخشنامه بانک مرکزی نادیده گرفته شده است با جمع‌بندی موارد فوق، می‌توان الگوی شفافیت و افشای اطلاعات ایران را طبق بخشنامه بانک مرکزی با شاخص‌های استاندارد جهانی هیئت خدمات مالی اسلامی در جدول شماره (۵) مقایسه کرد.

جدول شماره ۵: مقایسه برخی شاخص‌های استاندارد جهانی با ایران در حوزه شفافیت و افشای اطلاعات

معیارها/شاخص‌ها	هیئت خدمات مالی اسلامی (IFSB)	ایران
افشای اطلاعات صورت‌های مالی	✓	✓
افشای اطلاعات شناسایی و مدیریت ریسک	✓	✓
افشای اطلاعات حاکمیت شرکتی و کنترل داخلی	✓	✓
افشای اطلاعات حاکمیت شرعی و شفافیت انطباق با شریعت	✓	X
افشای اطلاعات سرمایه‌گذاری خرد	✓	X
افشای اطلاعات سرمایه‌گذاری کلان	✓	X
افشای اطلاعات رویدادهای با اهمیت	✓	✓
افشای اطلاعات گیشه‌های اسلامی (متناظر با فعالیت شعب بانک‌های داخلی نظام بانکی ایران در کشورهای غیرمسلمان)	✓	X
حمایت از حقوق مصرف‌کننده (ذی‌نفعان)	✓	X
تأثیر اجتماعی، اقتصادی و محیطی افشاگری‌ها	✓	X
افشای اطلاعات مربوط به ریسک‌های نظارتی و ریسک شریعت	✓	X

منبع: یافته‌های محقق

چالش‌های اجرای استانداردهای شفافیت در ایران

از لحاظ اجرای استانداردهای شفافیت، نظام بانکی کشور با برخی چالش‌های مهم زیر روبرو است:

- مشکلات نهادی و عدم وجود زیرساخت‌ها و ساختارهای لازم در بانک در زمینه اجرای استانداردهای شفافیت و گزارشگری مالی
- کمبود نیروی متخصص در افزایش توانایی بانک‌ها جهت پیاده‌سازی گزارشات بر مبنای اصول و شاخص‌های استانداردهای بین‌المللی
- نقش ذی‌نفعان در ارایه اطلاعات نادرست و غیرشفاف و ممانعت از اجرای استاندارد با وجود فسادهای پولی و مالی
- عدم ثبات اقتصادی و چالش‌های اجرایی
- عدم وجود فرهنگ سازمانی و لزوم نظارت نهاد ناظر

جمع‌بندی و پیشنهادات

با توجه به نظام مالی اسلامی حاکم بر شبکه بانکی کشور و اهمیت بالای شفافیت از دیدگاه شرعی و همچنین تعارض هرگونه پنهان کاری و تقلب با اصول شریعت، قرآن و اصل اساسی عدالت، در مطالعه حاضر، معیارهای شفافیت مالی و افشای اطلاعات در نهادهای مالی اسلامی؛ با تأکید بر استانداردهای بین‌المللی (IFSB) و قوانین مرتبط مورد بررسی قرار گرفت. مبحث شفافیت و نظارت با هم بسیار مرتبط بوده و بررسی تجارب کشورها نشان می‌دهد، شفافیت در قوانین بسیاری از کشورها، در ذیل نظارت مطرح می‌باشد، در مواردی هم به‌صورت قانونی مستقل ارایه می‌شود. قوانین زیادی در زمینه شفافیت در کشورهای مختلف وجود دارد. همچنین، از نظر کمیته بال و در حوزه بانکداری اسلامی، هیأت خدمات مالی اسلامی، به طور خاص با انتشار استاندارد شماره ۴ و شماره ۲۲ خود مبنی بر «افشای اطلاعات برای بهبود شفافیت و نظم بازار برای IIFS»، ۱۰ بخش وسیع اطلاعاتی همچون ملاحظات و اطلاعات عمومی، اصول افشای مالی و افشای ریسک، ارتباط بین صورت‌های مالی و ریسک‌های نظارتی، اصول افشاء برای دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری (IAH)، مدیریت ریسک، مواجهه با ریسک و مدیریت آن، توقیف دارایی‌ها (تعهد دارایی‌ها)، افشای حاکمیت عمومی و حاکمیت شرعی، شیوه فعالیت گیشه‌ها/باجه‌های اسلامی در نهادهای مالی، حمایت از مصرف‌کننده و تأثیر اجتماعی، اقتصادی و محیطی افشاگری‌ها را جهت دستیابی به سطح قابل قبولی از شفافیت در بانک‌ها بیان می‌کند.

در ایران نیز در قالب قوانین بالادستی و همچنین قوانین مختلف دیگری، بر شفافیت تأکید فراوان شده است، در بخشنامه‌ها و مصوبات دستگاه‌های اجرایی نیز موارد متعددی دیده می‌شود. مقایسه ساختار بخشنامه بانک مرکزی با استانداردهای جهانی نشان می‌دهد که بخشنامه مذکور در نظام بانکی کشور، قابل قبول است ولی در برخی موارد نسبت به استانداردهای جهانی و شرایط بومی، دارای کاستی‌هایی است و به‌نظر می‌رسد هنوز مسئله شفافیت، نیازمند جایگاه‌های قانونی بالاتری است. همچنین از آنجا که بخشنامه بر یک ساختار واحد تأکید نکرده است، نحوه نمایش اطلاعات بانک‌ها به‌صورت واحد و قابل جستجو نبوده و نهایتاً قابلیت مقایسه را به سهولت فراهم نکرده است. از این‌رو، راهکارهای سیاستی ذیل جهت افزایش شفافیت در نظام بانکی کشور، پیشنهاد می‌گردد:

- ایجاد زیرساخت‌های لازم برای ایجاد شفافیت و نظارت مؤثر بر عملکرد بانک‌ها و افشاء اطلاعات مفید مربوط به تحقق اهداف حاکمیت شرکتی و شرعی با محوریت بانک مرکزی در راستای ارتقای ثبات و سلامت بانکی
- رعایت استاندارد شفافیت نه تنها در بانک‌های غیردولتی، بلکه باید در بانک‌های دولتی مورد توجه ویژه قرار گیرد. (الزام بانک مرکزی به رعایت این استاندارد توسط این بانک‌ها و انجام بررسی‌ها و نظارت لازم بر میزان رعایت موضوع از سوی بانک‌ها)
- لزوم به رعایت اصول و شاخص‌های استاندارد شفافیت و افشای اطلاعات جهت افزایش ارتباطات بانکی در سطح بین‌الملل با توجه به بانک‌محور بودن نظام مالی کشور.
- ایجاد پایگاه اطلاعاتی جامع و الزام بانک مرکزی به اتصال هسته داده‌ای شبکه بانکی.
- تشویق بانک‌های قانون‌مدار و شفاف توسط بانک مرکزی با استفاده از مؤسسات خصوصی به‌عنوان بازوی اجرایی بانک مرکزی برای رتبه‌بندی بانک‌ها از نظر میزان پایبندی به شفافیت و قوانین.
- ایجاد زمینه‌های نظارت مؤثر و پیگیری بخشنامه‌های بانک مرکزی با توجه به تجارب کشورهای مختلف و استانداردهای بین‌المللی و همچنین شرایط خاص ایران

منابع و مآخذ

۱- اسفندیار، ح و روحانی، س. ع. (۱۳۹۴). «***تحلیل وضعیت موجود سامانه‌های شفافیت اطلاعات اقتصادی***»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۲- آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، مصوب هیئت وزیران در جلسه ۱۳۹۳/۰۸/۲۱

۳- بانک مرکزی ج.ا.ا. (۱۳۹۰). «***دستورالعمل نحوه تشخیص و حذف مطالبات غیرقابل وصول از دفاتر مؤسسه اعتباری و افشای آن در صورت‌های مالی***»، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی اداره مطالعات و مقررات بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا.

۴- بانک مرکزی ج.ا.ا. (۱۳۹۴). «***دستورالعمل نحوه محاسبه و تقسیم سود مشاع (ریالی)***» مصوب ۱۳۹۴/۰۳/۲۰.

۵- دستخط دشتی، سمانه و گرجی‌زاده، داود. (۱۴۰۲). «***بررسی نظریات شفافیت مالی و کیفیت نهادی در صنعت بانکداری***»، نشریه چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۶ (۸۰).

۶- زمانی میقان، حسین و سرکارراه، زهرا. (۱۴۰۳). «***استاندارد شفافیت مالی در بانکداری اسلامی***»، انتشارات رجال.

۷- ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، (۱۳۹۳). «***ضوابط نحوه ایجاد و تکمیل سامانه‌های الکترونیکی در شبکه بانکی***»، مصوب در جلسه یکصد و بیست و هشت مورخ ۱۳۹۳/۰۹/۰۳.

۸- شورای پول و اعتبار، (۱۳۹۳)، «***ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری***»، مصوب در یک‌هزار و یک‌صد و هشتاد و دومین جلسه مورخ ۱۳۹۳/۰۴/۲۴.

۹- شورای پول و اعتبار، (۱۳۹۶). «***دستورالعمل ناظر بر ضمانتنامه بانکی (ریالی)***»، مصوب در یک‌هزار و دویست و سی نهمین جلسه مورخ ۰۷/۲۵/ ۱۳۹۶.

۱۰- شیخی، خالد و همکاران. (۱۴۰۱). «***شناسایی عوامل بالقوهٔ راهبری شرکتی، افشا و شفافیت مؤثر در ارزیابی کیفیت صورت‌های مالی بانک‌ها به روش دلفی فازی***»، مدیریت دارایی و تأمین مالی، دوره ۱۰، ش ۳۷.

۱۱- عبده تبریزی، حسین و همکاران. (۱۴۰۱). «***سنجش شفافیت اطلاعات بانک‌های خصوصی منتخب بر اساس معیار ریسک***»، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۱۴، ش ۵۵.

۱۲- قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات در بانک‌ها اجرایی شود از سایت:
https://vista.ir/f/eghtesademoaser-7qg0u

۱۳- قانون برنامه پنج‌ساله چهارم، پنجم، ششم و هفتم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۷ ـ ۱۳۸۴).

۱۴- قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶.

۱۵- قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۰۴/۱۸ با آخرین اصلاحات تا ۱۳۹۲/۱۰/۲۱، بانک مرکزی ج.ا.ا.

۱۶- محرابی، لیلا و ندری، کامران. (۱۳۹۷). ***«اصول حاکمیت شرکتی در نهادهای ارایه‌دهنده خدمات مالی اسلامی»***، بیست‌ونهمین همایش بانکداری اسلامی. تهران: مؤسسه عالی بانکداری.

۱۷- موسویان، سیدعباس. (۱۳۹۳). ***«مقدمه‌ای بر بانکداری بدون ربا»***، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، چاپ اول.

۱۸- نجفی علمی، محمد مهدی. (۱۳۹۴). ***«درآمدی بر شفافیت بانکی»***، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

۱۹- یگانه، یحیی و خیراللهی مرشید. (۱۳۸۷). ***«حاکمیت شرکتی و شفافیت»***، مجله حسابدار، شماره ۲۰۳.

1- AAOIFI. (2010). Governance Standards for Islamic Financial Institutions.

2- Basel Committee on Banking Supervision (2012), ***Composition of capital disclosure requirements***, Bank for International Settlements, June 2012.

3- Basel Committee on Banking Supervision . (2015). ***Standards Revised Pillar 3 Disclosure Requirements***, Bank for International Settlements, January 2015.

4- BNM (2024), ***Product Transparency and Disclosure***, Central bank of Malaysia.

5- Eijffinger, S. and Hoeberichts M.(2000), ***Central Bank Accountability and Transparency: Theory and Some Evidence***, Economic Research Centre of the Deutsche Bundesbank

6- Group of Thirty. (2008). ***The structure of Financial Supervision, Approaches and Challenges in a Global Marketplace***, , Washington, DC.

7- IFSB (2006), ***Guiding Principles on Corporate Governance for Institutions Offering only Islamic Financial Services*** (Excluding Islamic Insurance Institutions and Islamic Mutual Funds), Islamic Financial Services Board.

8- IFSB (2007), ***Disclosures to Promote Transparency and Market Disipline for Institutions Offering only Islamic Financial Services*** (Excluding Islamic Insurance Institutions and Islamic Mutual Funds), Islamic Financial Services Board.

9- IFSB (2018), ***Revised Standard on Disclosures to Promote Transparency and Market Disipline for Institutions Offering only Islamic Financial Services*** (Banking Segment), Islamic Financial Services Board.

10- IFSB (2023), ***Revised Guiding Principles on Corporate Governance for Institutions Offering only Islamic Financial Services*** (Banking Segment), Islamic Financial Services Board.

11- IFSB (2025), Standards ***Development,*** Islamic Financial Services Board, https://www.ifsb.org/standards

12- Kikeri, S. (2016), ***Corporate Governance***, world Bank Group.

13- Mattei, M & Platikanova, P. (2023). ***Enhancing bank transparency: Financial reporting quality, fraudulent peers and social capital***, jornal of Accounting & Finance: Volume 63, Issue 3.
14- Organization of Economic Co-operation and Development. (2004), ***OECD principles of Corporates Governance***, Head of Publications Service.
15- Salehi, M and Alipour, M. (2010). ***E-Banking in Emerging Economy: Empirical Evidence of Iran***, International journal of economics and finance, vol. 2, No.1.
16- Sarbanes Oxley Act 2002, https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/3763/all-actions.
17- Sazilah, M, S. Syed, N, A. Kamaruzaman, J. Mazlifa, M, D and Maisarah, A. (2009) . ***Income Statements Transparency and Firms, Characteristics of Companies Listed on the Bursa Malaysia***, American Journal of Applied Sciences 6 (9): 1718-1724.
18- Siddiqui, A & Razia, E. (2020), ***The Premise of Islamic Banking, Disclosures, Transparency, and Investors' Confidence***, Journal of Islamic Business and Management, 10 (2).
19- Utami, I, (2023), ***Transparency and Performance of Islamic Banking the Implications for Profit Distribution*** (Empirical Study of Indonesia and Malaysia), Formosa Journal of Science and Technology, 2(3).